

О СТВАРНОМ И САЊАНОМ СВЕТУ

Раде Кузмановић: АЊЕ, АЊЕ — »Чигоја штампа«,
Београд 1995.

У свом тексту «Нова руска проза» Јевгениј Замјатин каже да писци који се баве фантастиком теже ка «легури реалности и фантастике». Раде Кузмановић спада међу писце који својим прозним поступком омогућују овакву «легуру» стварног и фантастичног. У својој најновијој књизи приповедака **АЊЕ, АЊЕ** (наслов потиче од завршних слогова глаголских именца на —ање) он, попут писаца на које је мислио Замјатин у поменутом тексту (Каверин, Леонов, Шо, Синклер...), такође тежи да поништи границе између реалног и имагинираног. Можда би се Кузмановићев јунак из приповетке «Радник у челичани» могao схватити као добар пример за илустрацију прозног поступка из којег и сам настаје: наиме, јунак ове прозе ради на легирању челика, дакле меша и стапа различите метале како би се добили легирани челици. Уз то, како га приказује иронични приповедач, говори «једноставно, али лако и тачно, попут глумца који игра радника у челичани» или «глатко и течно, као предавач на језичкој катедри», или и као «искусан спикер на радију». Као што се види, овај јунак ради на стапању метала док се у њему стапају различите личности које, све, имају особине да говоре «лако и течно», али на различите начине. Уз њега, јавља се и у овој књизи читаоцима претходних Кузмановићевих дела (**Партија карата** и **Одмор**) добро познати јунак—наратор: то је онај «стари момак» који станује у близини хотела «Југославија» на Новом Београду: он је присутан у свим Кузмановићевим прозама и склон је да до танчина приповеда оном што му се догађа у стварностима тих проза. У својој самоти, овај «стари момак» покушава да сиромашну стварност самачког живота учини богатијом и племенитијом — па је «легира» помоћу других стварности: померајем граница реалног и фантастичног, у ствари од реалног ка фантастичном. За те подухвате је обично спреман после гледања филмова на малом екрану, пред спавање, у стању «иза скlopљених капака», како се зове и једно поглавље ове књиге. Да би заспао, јунак—наратор призыва у сан личности којима најави може само да снева: пре свих, оне најлепше и најатрактивније жене. Уз то се он сам пројектује у типове «моћних мушкарца» који по свему могу да одговарају тим женама из нова. У поменутој приповетки «Радник у челичани» јунак—наратор се претвара у лепог и младог радника, који такође поседује способност да се часком прометне у неку сасвим другачију особу, у једног «принца» на пример. Такав, он склапа љубавну везу са младом професорском универзитетом, такође створеном у истим сновима, који се догађају у Детройту док јунак—наратор сања те своје снове на Новом Београду. Јунаци Кузмановићевог јунака—наратора верују у то да се, како је писао и Борхес, «често оствари оно што човек сања». Али, чак се ти јунаци у сновима преметну у друге особе, они се отму контроли јунака—наратора који као да почине у нечemu да греши и — сам се прекида. Сам јунак—наратор о томе каже: «нехотице се држим одређених правила, али не доследно и до краја». Кад се из тих других стварности (сањаних или измештаних) врати у своју јаву самотника, јунак—наратор чува уз себе и једну слатку мрвицу свога сна. Тај мали остатак из оне друге, пријатијије и лепше стварности непостојећег, помаже му да поднесе непријатну и ружну стварност постојећег.

Раде Кузмановић је најдоследније остварио «легуру» реалног и фантастичног у циклусу приповедака **Иза скlopљених капака**. У приповетци «Ћерка и син» амбијент који сања јунак—наратор назива «сценом». Чим склопи очне капке он излази на ту сцену и пред своје «унутарње око» призива јунаке из нова. У стварности његових снована нико од призваних нема ни имена ни телесног обличја, па чак ни сам јунак—наратор, сневач који се претвара у различите ликове из сањаног света. «Испод спуштеног очних капака имена су сувиши јер, између мене и мене постоји готово савршено разумевање» — каже јунак—наратор. Овај исказ да «између мене и мене постоји савршен склад можда најбоље показује начин на који се личност јунака—наратора умножава у разне друге ликове: у ликове «жена Ал», у «аутомеханичара милионера», као и њихову децу. Оваквим поступком се постиже и умножавање стварности у Кузмановићевој прози. У стварности сањаног света јунак—наратор, претворен у «аутомеханичара», радосно призыва жену «Ал, Ал, Ал», а у стварности приповетке, после сна, јунак—наратор весело певуши мелодију: «Ла, ла, ла». Огледалност «имена» јунакије «Ал» и мелодије «ла» показује да се стварност снова одржава у стварности јаве као у огледалу. Сличних приме-ра има и у осталим приповеткама из овог циклуса, као што је »Доручак у седам« или изванредна пародија на вестерн-романе и филмове »Побегуља«. Понекад се учини да је главни јунак—наратор Кузмановићеве прозе, овај »усамљени, остарели момак«, маштар и сневач, можда најближи ментални сродник Волтера Ми-

тија, чувеног јунака кога је створио амерички писац Џејмс Тербер. Волтер Мити у својој машти живи један леп и успешан живот, упоредан са његовим стварним, нелепим и неуспешним животом.

Књига **АЊЕ, АЊЕ** састављена је из четири циклуса приповедака: »У аутобусу, у авиону«; »Око зграде и у стану«; »Иза скlopљених капака«; »Наоколо«. Док је у циклусу »Иза скlopљених капака« приповедач више окренут просторима других стварности, сањаних и фантастичних, у осталим циклусима стварност стварног на неки начин претеже над стварностима сањаног и измештаниог. Али, као и у ранијим Кузмановићевим књигама, и овде је стварност измештаниог озрачена особеним и корозивним хумором којим се све доводи у питање »тубост којом је Кузмановићев јунак—наратор и окужен и окружен. Тај хумор делује субверзивно, јер има моћ да часком призове бесмисао такозваног утврђеног поретка ствари и тиме нагони читаоца на смех. Кад, на пример, у причи »Спасавање« јунак—наратор, који има страх од летења, за време узлетања авиона потискује свој страх маштањем о авионској несрећи у којој се он представља као херој—спаситељ, то »спасавање« се ипак приказује као фарса јер, према речима самог наратора, »личи на циркуску тачку у извођењу постаријег аматера«. Кузмановић је један од ретких наших писаца који познаје и поседује снагу аутохумора. Његов приповедач се, чим одигра своју улогу хероја—спаситеља, искрено пита: »личим ли на врхунског руског балетана или Тарзана из цртаних филмова?«

У циклусу »Иза скlopљених капака«, као што смо поменули, јунак—наратор се у својим сновима претвара у друге и друкчије јунаке, то јест, умножава се а самим тим се умножавају и стварности приповетке. Ликови у које се он претвара у тим својим »јуначким сновима« успевају у свему оном у чему, у својој јави, јунак—наратор не успева, и имају све оно што он нема. Насупрот томе у приповеткама из осталих циклуса јунак—наратор се у сновима не пројектује у друге ликове него, и у својој јави, и у стварности приповетке, машта и сањари о јуначким подвигима у којима је он главни актер. Он је тај који спасава децу, жене и немоћне старце док авион нестаје у пламену после експлозије, али је, истовремено, он и онај старији господин који, по цици зими, на Бранковом мосту у Београду, чека аутобус број 65 да га одвезе на посао у Македонску улицу. Хуморност ситуације се огледа и у томе што овај јунак—наратор са истим жаром машта о херојском спасавању многих путника из запаљеног авиона, као и о свом највећем »подвигу у нужнику«. А тај »подвиг« је у постизању »ретке лакоће у цревима«.

Раде Кузмановић је заиста прави мајстор у тананом изобличавању човекове потребе за подвигом, херојством, моћи, словом. Он је, уз то и непатетични испитиваč понора људске усамљености. У овим приповеткама се стварност те усамљености огледа у стварностима измештаних или одсаканих, умножених ликова јунака—наратора, који се јављају у другом, жељеном менталном обличју. Кузмановић је постигао да у свим нивоима стварности у којима се креће његов јунак—наратор, и у стварностима реалног и у стварностима фантастичног, елементи хумора и аутохумора дејствују као осветљење што помаже читаоцу да прихвати овај необичан свет. Треба нагласити да је тај књижевни свет остварен једноставном, до савршениства избрушеном реченицом, која води читаоцу у дубине усамљености савременог градског човека.

Жарко Рошуљ

Владислав Шешлија